

Ieri o sărit pă nuiele
Și astăzi îi cu mărgele.
Ieri o fost pă după șură,
Astăzi îi cu ban în gură.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

ȘTEFAN ANDREICA

Basn popular în versuri, cules din Maramureș în anul 1914

246.

S-o-mbătat găina mé
Nănașu numa de-abdă,
Nici nănașu nu-i de ptiatră
Și să-mbată câteodată.
Găina ți-i cât o cioară
Și îți trebe bani de-o moară;
Găina ți-i cât o sarcă
Și îți trebe bani de-o vacă.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

247.

Frunză verde, ruptă-n tri
Nu-i mândru a să sfădi
Într-o casă cu mnirii,
Nu-i mândru a să certa
La o nuntă c-aiasta.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

248.

Nănașu m-a săruta
Și găina-a căpăta,
Nănașu mi-a da o sută
Să n-o spun cum să sărută,
Să n-o spun nănașului
Cum dă gura mândrului.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

În anii 1913 și 1914, Aurel Filimon, asistent pe lângă Muzeul de Etnografie și Artă Națională din București, a explorat Maramureșul din punct de vedere etnografic.¹ A cules descântece, farmece, vrăji, doine, balade, basme etc. După trei luni, în anul 1914, a identificat în comuna Moisei o bătrână care cunoștea un basm în versuri, pe care-l știa și cânta. Urmând acest canal, a adunat și de prin alte comune maramureșene 18 basme în versuri.²

Acestea, după forma lor, pot fi clasate în două categorii:

- cu refren, la care tot după două rânduri se cânta un refren compus din patru versuri și

- basmul povestit în vers, fără refren (la data culegerii).³

Refrenul era neschimbat, fiind pendinte de melodie, repetându-se de o sută, sau o sută cincizeci de ori în același basm.⁴ Primul basm versificat a fost publicat de către acest cercetător în „Convorbiri literare”, 1915, la pag. 1251-1264, sub titlul „*Omul sărac și dracul*”, având tot după două rânduri refrenul.⁵ În alte colecții de folclor Aurel Filimon nu a găsit acest produs al literaturii populare.⁶

Lucrarea *Folcloristica Maramureșului*⁷, 1970, la pag. 106 face doar o referire scurtă la basmele (poveștile) în versuri culese de Aurel Filimon, nepublicate până la acea dată. Redăm în continuare unul dintre aceste basme în versuri (oferite în manuscris în anul 2015 de către prof. Aurelia Veronica Filimon, fiica lui Aurel Filimon), *Balaoru și fata de-mparat*, pentru a vedea întâia dată lumina tiparului. Identitatea informatorului popular nu reiese din documentele puse la dispoziție. În manuscris basmul apare într-o formă apropiată de cea literară, cu excepția regionalismelor. Însă, așa cum au fost scrise, acestea nu oglindesc fidel subdialectul maramureșean. De aceea am transcris unele dintre cuvintele acestei producții folclorice în graiul⁸ popular din Vișeu de Sus, județul Maramureș, existent la începutul

¹ Aurel Filimon, *Basme în versuri*, manuscris, pus la dispoziție de către fiica acestuia, prof. Aurelia Veronica Filimon.

² *Idem*

³ *Idem*

⁴ *Idem*

⁵ *Idem*

⁶ *Idem*

⁷ Dumitru Pop, *Folcloristica Maramureșului*, Ed. Minerva, București, 1970

⁸ În Vișeu de Sus, ca și în localitățile maramureșene Vișeu de Jos, Bogdan Vodă, Dragomirești, cel puțin, se vorbește popular diferit față de majoritatea localităților din Maramureșul Istoric rămas în România. De exemplu, față de alți maramureșeni vișeuani au spus și spun: *balaor*, *împarat* (din latinescul *imperator*), *palant* (din maghiarul *palánta* = gard din scânduri), *pământ* (lat. *pavimentum*), *fatucă*, *sânatațe* (lat. *sanitas*), *traiești* etc., în loc de: *bălaor*, *împărat*, *pălant*, *pământ*, *fătucă*, *sânatațe*, *trăiești*.

secolului al XX-lea, vorbit și astăzi de către cei mai bătrâni. Aurel Filimon a fost învățător în această localitate, între anii 1910 și 1913, la școala confesională românească de pe lângă biserica greco-catolică, actuala Biserică Ortodoxă Buna Vestire (Biserica Bătrână). Promovăm în acest fel vorbirea populară din spațiul vișeuan, care, sub ochii noștri, se schimbă.

Balaoru și fata d'e-mparat

Țe depart'e-n pustâietat'e
 Iera o mare cătat'e,
 Cătat'e-nferecată,
 Cu dzâd'i tare-ncunșurată.
 Și în ie căne șad'e?
 Groaza lumnii, o, Doamne,
 On balaor uriaș,
 Cu on cap cât on palant,
 Cu o gură cât o șură.
 Și limba balaorului,
 Ca și para focului.
 Cân limba iel ș-o scot'ea⁹
 Tăt țanutu îl ard'ea
 Și tăt'e că le usca,
 Pa oamini i sarača
 Țe bucat'e și d'e al'te.
 O coadă lungă avea,
 Tri kilometri înt'ind'ea.
 Cân coada i sa clat'ea,
 Tăt țanutu sa sparea,
 Pamântu sa zguduia.
 Iel iera-nvalit în solzî,
 Țe acăia mari și groșî.
 Și așa de tari iera,
 Că plumbu niči că-l prind'ea,
 Făr pa d'iasupra treča.
 Baliga o baliga,
 Tăt țanutu învlea.
 Oamiñii sa spaimânta,
 Da nimñic nu pu'eu fa,
 Iera musai a rabda.
 Și apoi p'icoarile
 Cu und'ii ca coasâle.
 Iel așa mare iera,
 Că o casă rasturna,
 Pa oamiñi i omora.

⁹ În vorbirea populară din Vișeu de Sus s-ar zice *Cân limba iel ș-o scote* (nu *scotea*). Dar, ca și în colindele vechi care circulă în localitate, se adaugă un a final pentru rimă, dacă nu și din alte considerente. Această regulă se întâlnește și în restul textului. Astfel, *ard'e* apare *ard'ea*, *sarača* = *sarača*, *ave* = *avea*, *înt'ind'e* = *înt'ind'ea*, *clate* = *clate*, *spare* = *sparea* (*speria*), *zguduie* = *zguduia* etc.

249.

Socăciță lăudată,
 Găina ta nu ți-i seartă,
 Nici îi seartă, nici undată
 O poți da fără de plată;
 Nici îi seartă, nici călită
 O poți da și neplătită.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

250.

Socăciță hirluită,
 Găina nu-i pârjolită,
 Găina nu-i friptă bine
 Și te-o făcut de rușine.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

251.

Faceți bine-a mă ierta
 Nu mi-i friptă găina,
 Mi-i friptă pă jumătate
 N-am avut lemne uscate,
 Că-s pădurile departe;

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

252.

N-am avut lemne pälite
 Că pădurile-s oprite,
 Și-n pădure sunt ardăi
 Și să dau după femei;
 Și după mine s-o dat,
 C-o știut că n-am bărbat.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

253.

Fă bine, nănașă, ié,
Găina din mâna mé!
Nu te-atâta lăuda
Că găina nu-i a ta,
C-am adus-o eu de-acasă
Să mi-o pui aici pă masă.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

254.

Nănășucă, de n-ai lei
Oi da-o pă la femei,
Nănașule, de n-ai sute
Oi da-o pă la mai multe.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

255.

Nănășucă, te gândé
Și găina o-mpărță
O-mpărță cum ți-i voia,
Pă nime nu supăra.
Clonțu-i a țiganului,
Aripa-i a mnirelui,
Coadă-i a nănașului.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

256.

La mnireasă ce să zine?
Știe mnirele mai bine,
Că-i mai lotru decât mine.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

Și ierau a lui oți¹⁰
Tuma ca lučafăru.
Cân d'eparte sa uita,
Ca lučafăru straluča.
Apâi, Doamne, glasu lui,
Tuma ca a tunului.
Că dacă iel își ragănia,
Pamântu sa zguduia,
Puțerănci¹¹ sa ruga,
Doară¹² puterea i-a sta,
Da nime nu-l învingă.
Când vihoruri că iera,
În cătat'ea lui trazănea,
Da nimnică nu-i făca,
Așă puțerănc iera.
Tuma cân îl nimeria,
Din iel afară sarea,
Cătat'ea nu sa clat'ea.
Și tăt'e pa rând treča,
Căte cu iel sa-ntâmpla,
Nimnică nu îl prind'ea,
Niči nimnică nu-i străca,
Numa cu iel sa guca.
Da dacă sa mânia,
Mult'e comed'ii¹³ făca:
Cân coada o învârțea,
Munți sa surupa,
Cu pțicoarile scurma
Și afund'e gropt'i făca
Și cân limba o scoț'ea,
Tăt țanutu îl ard'ea
Și d'e tăt îl pustăia
Și cu răgănit că străga
Tăt pamântu-l îngroza
Și tăți ca něbuņi fuđa.
Da dobd'itocu că făca?
Lui iera musai a-i da
Zăc-omiņi¹⁴ a-i arunca
Și iel pa tăți i mânca.
Dacă voaia nu-i făca,
Pa mai mulți i omora
Și nime nu-i poronča.
Iel cum vré așă făca
Și cum vré așă traia,

¹⁰ *Oți* = ochi

¹¹ *Puțerănci* = puternicii (i = î)

¹² *Doară* = poate

¹³ *Comed'ii* = lucruri de mirare

¹⁴ Se mai păstrează azi în Vișeu de Sus forma *omiņi* (= oameni, cu accentul pe primul i; cuvânt păstrat/întâlnit din/în latină homo = om, homines = oameni).

Țe nime nu întreba.
 Tăte sat'ile trebuia
 Pa dobd'itoc să-l hraănea.
 Și nime nu cut'eza
 Porunca a n-asculta,
 C-*apii*¹⁵ vai ș-amar iera
 Țe p'elea ačăluia.
 Și tăt'ete pa rând treča,
 Până porunca sosa
 La pu'ernicu-mparat,
 Čă iera tare bogat.
 Da čă poruncă i da?
 Ca să-i ducă lui fata,
 Că iel vré o a mânca¹⁶
 Cu sânğă a sa spala.
 Da čă iel o porončât,
 Iu'te să sie-mpliăit,
 Că d'e nu s-a împliăi,
 Vai de p'elea lui a si.
 Mare jăle, suparare,
 Cuprind'e lumia-ntreagă.
 Tătă lumia sust'ina,
 Dupa fata aiasta.
 Iera bună și frumoasă,
 Țe sa čude lumia tătă.
 Pa saraci i ağuta,
 Pa orfani i mângăia
 Și alt'e buăne fača,
 Da tăt'ete nu folosa,
 Iera musai a pleca,
 Ori d'e nu, a sa-ănea
 Pa iel a nu-l mîăia.
 Împaratu, suparat,
 Au țanut on mare sfat
 Cu boierii și cu grofi
 Și cu čăi pu'ernicî tăfi.
 Cu tăfi sa sfatuia
 Cum iei ar pu'te scapa
 Pa fatuca aiasta
 Țin perirea ačăia.
 Batăr¹⁷ cum sa sfatuia,
 Nu pu'te a cuğăta
 Cum iei or și pa bd'eata,
 Pa fată, o a scapa.
 Iară fata, saraca,
 Ie, nîmăică nu mânca,

257.

Nănașă, nu te greși,
 Fă parte și la socrii,
 Nu uita nici socăciă
 Că tata și-o ars sumniă
 Până ce-o fript găinuă.
 La socru și soacra mare
 Untura de pă stinare,
 Cioantele la socăciă,
 Că i-or trebui la iță.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

258.

Ceteraș de peste sat,
 Unde-ai fost și ce-ai lucrat
 De mnîe nu mi-ai cătat
 Ca să m-apuc d'e străgat.
 Ai, zi-mi ceteraș d'e băut
 Nu mi-ai zăs tare d'emult.
 Ai, când aud cet'eruca
 Să siu moartă m-aș scula
 Și d'in gură aș străga.

De la Maria Rednic, 72 ani,
Oncești, 2015

259.

Ai, tare cetera mi-i dragă
 Și de-oi muri d'e bet'eagă
 De-acasă până la groapă
 Ai, sie popă ori n-a si,
 Sie cetera Codri.
 Ei, haida, hai să ne petrecem
 Până ceteră avem.
 Ei, ș-acasă mîncăm și bem,
 N-avem ceteră când vrem.

De la Ileana Grad, 63 ani,
Moisei, 2012

¹⁵ *Apii* = apoi (cu accent pe *a*)

¹⁶ Se mai întâlnește în vorbirea populară locală forma *O a mânca*, de exemplu, în loc de *A o mânca*.

¹⁷ *Batăr* = măcar

260.

Ai, bine zice dumnealui
Poat'e zâce orişicui,
Popt'ii şi bdirăului.

De la Ileana Grad, 63 ani,
Moisei, 2012

261.

Ai, cine-o făcut aici joc,
Deie-i Dumnezeu noroc
Ca sămânţa-n busuioc.

De la Toader Tomoiagă, 60
ani, Moisei, 2012

262.

Ceterucă, lemn d'e brad,
Pă mulţi feciori ai însurat
Ai, d'e mni-i zice tare bine,
Însura-mi-i şi pe mine.

De la Toader Tomoiagă, 60
ani, Moisei, 2012

263.

Ai, strâgă, strâgă, măi strâgău
Dacă vezi că nu pot eu.
Ai, tu ai gură d'e strâgat,
Io pt'icioare d'e jucat.

De la Ileana Grad, 63 ani,
Moisei, 2012

Fără tăt sa cuğăta,
Cum d'e perire-ar scapa
Şi îş t'eme¹⁸ viaţa.
Cum focuţu nu s-ar t'eme,
Că are mândre sprâncăne
Şi guriţă mi't'ică
Şi statură ca o rujă
Şi ot'ii ca doi pomuţi.
Că ié cân sa uita,
Pa feçori i çaluia,¹⁹
La inimă-i sağata.
Că on găit²⁰ de-ş înt'ind'ea
Çâncî şi şăsă îş afla.
Feçorii sa supara
De-nt'âmplarea aiasta.
La inimă i durea,
Ca fatuca aiasta
Să lasă, ié, lumuţa.
Feçorii că sa strânğa,
Sa strânğa, sa sfatuia
Şi cân în gând le ziñea
Foart'e sa îngreţoşa²¹,
Da curaj capata
Şi cu tăţi sa strânğa,
La-mparat sa duča
Toma-n dzâua ačăia,
Când fatuca sa gata
La balaor a pleca.
Iei câtă-mparat strâga:
-Înalţate-împarate,
Să ai pačă, sânata'te,
Să traieş'i cu fata-n pačă!
Cum t'e-nduri o a mâna
Pa scumpă fata-iasta
La aňimalu ačăla?
Noi cu tăţî ñe-om scula
Pa peirea ačăluia.
De Dumñedzău nu-i lasat,
Fără-i drac întuñecat.
Şi dacă ñe-om mâñia,
Vai de coaj-acăluia,
Cu sabd'ia l-om taia,
Đin puşcă l-om împuşca,
Ca să ştie lumia tătă
C-o fo fată d'e-mparat,
Da d'e-mparat înalţat,

¹⁸ *Ţeme* (cu accent pe al doilea e) = temea

¹⁹ *A çalui* (celui) = a înşela

²⁰ *Ğăit* = deget

²¹ *Sa îngreţoşa* = se îngreţoşeau

Čo fo bun cu oamiňii
 Toma ca cu înġării.
 Împaratu sa uita,
 Sa uita ři sa čiudea²²,
 Ďe tăt'e čă sa-mplinea
 ři cu glas mare strâga:
 -Dragalaři, feciorii mňei,
 Pu'erňicî ca niřte zmăi,
 Ţara voi űi-o aparăři,
 Viața mňi-o aparăři,
 Da niči nu am cu'ezat
 Ďe-ařă on vit'ejăsc sfat.
 Va dučăři cu Dumňedzău,
 Va dau aġiutori²³ ři ieu.
 ři-mparatu čă le-au dat
 Mult'e mňii de husari²⁴,
 Tăři husari înarmaři
 Pa cai harňicî²⁵ calecaři
 ři merea, tare merea,²⁶
 Ďe lumia sa spaimănta.
 Da nu mereu la cunuňie,
 Čă mereu la bat'alie,
 Niči nu mereu la ġoc,
 Fără iei mereu la foc,
 Da nu la foc catuňesc,
 Čă la foc balaoresc.
 Dac-acolo aġunġa,
 On sfat mare čă řănea,
 Despre cum iei ar pu'ea
 P-acăla să-l potop'ea.
 Unu numa čă strâga:
 -Ascultaři aiča, fraři,
 Cum ieu dzăc ca să-l luaři!
 Mai întăi ca sî²⁷ űe dăm,
 Čătat'ea s-o încunġurăm
 Cu lemňe, cu crăňġi înalt'e,
 Să facăm altă čătat'e,
 Nu čătat'e de prins,
 Da čătat'e de aprins,
 Ca focu să tra-nlontru,
 Să ardă dobd'itocu.
 Fečorii l-au ascultat,

264.

Ai, dragu mni-i mândră d'e
 t'ine
 Când t'e văd pă lângă mine
 Čă ești mândră ca o floare
 ři-n casă-i sărbătoare.

De la Toader Tomoiagă, 60 ani, Moisei, 2012

265.

Ei, la nuntă d'i ce zirim
 Să bem, să ne veselim.

De la Toader Tomoiagă, 60 ani, Moisei, 2012

266.

Să trăiești nănașule,
 Să-ți sucești mustețale
 Să săruți nevestele.
 Ai, să le sucești cât d'e bine
 Să mă săruți ři pe mine.

De la Maria Rednic, 72 ani, Oncești, 2015

267.

Ei, săracile fet'ile
 Cum n-au noroc bdet'ile
 Ai, mă gândesc mamă ři eu
 Cum mni-a si norocu mneu
 řtii-m-a bunu Dumnezeu.
 Ei, d'e nu mi-a si tare bine
 Oi mai zăni pă la t'ine
 ři m-oi sfătui cu t'ine
 C-ařă nu m-a grăi nime.

De la Ileana Drăġuș, 76 ani, 2014

²² Čudea (ciudea) = mira

²³ Aġiutori = ajutor

²⁴ Husar = ostaș din cavaleria ungurească

²⁵ Harnic = solid, frumos

²⁶ ři merea, tare merea ar fi în vorbirea populară actuală ři mereu, tare mereu (mergeau); pentru rimă autorul popular a transformat mereau în mere (cu accent pe al doilea e).

²⁷ n unele cazuri vișeuanii pronunță sî pentru să. De ex., Sî űe dăm pentru Să ne dăm, Sî sa ducă în loc de Să să ducă (Să se ducă).

MARIA MIRELA PODUȚ

**Strigături la nuntă din
Remeți**

268.

Când ne-arăduim din loc,
Să ne hie cu noroc;
Când ne-arăduim d'in drum,
Să hie-n ceasul cel bun.

Performer Dorca Maria, 55
ani, Remeți, 2014

269.

Supărată-i mnireasa
Pânce o-ntrebat popa
Place-i mnirile ori ba
Nici acolo n-o spus drept
Numa și-o pus capu-n t'iept
Și-o zâs că-i place bugăt.

Performer Dorca Maria, 55
ani, Remeți, 2014

270.

Tu mireasă, fātu meu,
Dacă-i méré la străini,
Nu șid'é mult în vecini
Că vecinile-s cățale
Și ț-or scoat'e vorbe rele.

Performer Dorca Maria, 55
ani, Remeți, 2014

Cum au dzâs, așă-au lucrat,
Căta'tea o-ncunșurat
Cu lemne și cu nuiele,
Să iasă para d'in iele.
Și apoi le aprind'ea,
Piste lume sa vid'ea
Para pa căr cum roșă.
Balaoru sa-mblat'ea,
Sa-mblat'ea iel și racnea,
De lumia sa speria,
Da iel altu nu scapa.
Fečorii bucuroși,
Tăt pușeu mai lomuros²⁸,
Să sie focu frumos,
Somn mare pa pacatos.
Și căriu tăt sa roșă
Și on trăznet că traznea,
Pamântu sa surupa,
Căta'tea sa sfarâma,
Balaoru că racnea,
I s-apropt'ia moart'ea.
Iar fečorii-nfocați,
De Dumnedzău așutați,
Focu tăt îl aprind'ea
Să-i sie mare para,
Ca să-i ardă inima.
Împaratu cân auza
De-ntâmplarea aiasta,
Foarte iel sa bucura,
Multă oast'e aduna
De așutori trimetea,
Pa apă și pa pamânt
Să margă ca și on vânt.
Și acăia cân sosa,
Pa balaor îl lua
Și d'e tăt îl poloșă²⁹
Și-napoi că sa-nturna.
Împaratu-i saluta,
Daruri mari le împarța,
Aor și cu mult argânt,
Că-i mai scump pa pamânt,
Iar la tăt fečoru da
Că iel numa cușăta,
Că cușăta și poft'ea.

²⁸ *Lomuri* = aici, crengi

²⁹ *A poloșă* = a pologi (a strânge iarba cosită); aici, a-l bate până cade ca și iarba cosită.